

בעזה"י. פתח תקוה ת"ו. התשי"ז לפ"ג. אודות מי שבא לגרש את אשתו בבית דינו, והאשה הסכימה להתגרש אם יאות הבעל לשלם לה סכי כתובתה שעולה בסך הכל לשלשת אלפים ל"י. והבעל טוען כי מסדר החו"ק עשה יד אחת עם חמיו, ומבלי ידיעתו רשמו בכתובתה את הסכום הנ"ל, והמדובר ביניהם היה רק סכום של אלף וחמש מאות ל"י, ובשעת החופה מבלי להסתכל יפה בכתובה חתם עליה עם עוד שני עדים. והאשה מכחשת כל זה ודורשת סכי כתובתה במילואה.

(א) מרן הב"י אה"ע (ס"ס 10) כ' בזה"ל: כתוב בתשו' הרשב"א (סי' תרכט) על עם הארץ שבא לגרש את אשתו, וא"ל הב"ד שיפרע לה כתובתה ואמר שלא הבין כשקרא החזן את הכתובה ולא הבין התנאים. ושאלו את פי הרב רבינו מאיר והשיב דשומעין לו. והוא (הרשב"א) אומר דאין שומעין לו דחזקה שהעידו עדים בע"פ ועל פיו חתמו בו. ואם אין אתה אומר כן לא הנחת חיוב לעמי הארץ ולא לנשים שכולם יטענו כן. ואין אלו אלא דברי תימה. אבל מה אעשה שכבר הורה זקן ויושב בישיבה, חכם עם איש שיבה. עכ"ל (הרשב"א). ואיני יודע למה נחבא אל הכלים משום דחזא גברא כיון דתיובתא לא חזא. ולענין הלכה נ"ל כדברי הרשב"א, משום דאל"כ לא שבקת חיי לכל בריה שכל עמי הארץ יאמרו כן. עכ"ל הב"י. וכן פסק הרמ"א בהגה (סי' 10 ס"ג). ע"ש. ונראה לפע"ד דע"כ לא פליג הר"מ בזה אלא כשחתמו עדים בלבד, שלא נעשתה אז שום פעולה מצדו, לכן נאמן לומר שלא הבין. אבל אם הוא עצמו חתם לכ"ע אינו נאמן. כיון שעשה מעשה כזה. וכעין מ"ש מרן הב"י בחו"מ (סי' קמז) בשם הריטב"א, בדין העורר על השדה והוא חתום עליה עד שאיבד זכותו, דהני מילי דוקא בחתום וכיו"ב שעשה מעשה, ולאפוקי היכא דא"ל זיל זבין או שהיה שם בשעת המכר ושתק. ע"ש. ועוד שהואיל וחתם הו"ל כההיא דקי"ל בחו"מ (ר"ס מ) שאם כתב לו בשטר הריני חייב לך מנה, אע"פ ששניהם מודים והעדים יודעים שלא היה לו אצלו כלום חייב לשלם, שהרי חייב עצמו, כמו שישתעבד הערב. ע"ש. ואינו נאמן לומר לא ידעתי מה היה כתוב בשטר. וע' בש"ך שם. וכן מצאתי בתשו' המיוחסות להרמב"ן (סי' עז), שנשאל בדין שטר שנעשה בכתובת עכו"ם והוא חתום עליו, אי נימא כיון דלא ידיע למקרי לא מהני וכו'. והשיב, כל שחתם ידו יוצא עליו גובין ממנו מבני חרי. דאפי' לכשתמצא לומר שכשאינו יודע לקרות אינו מתחייב, מ"מ מסתמא אני אומר כל שהוא חותם ודאי קרא ואח"כ חתם וכו'. ועוד שאפי' המלוה מודה שאינו יודע לקרות א"נ יש עדים שחתם עד שלא קראו, מ"מ מתחייב הוא עתה בכל מה שכתוב בו כיון שלא חשש לקרותו וסמך על הסופר, שכל הסומך על נאמנות אחרים, הלא הוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר מי שהאמין על עצמו, וה"ט דשליש וכו', וכ"ש הכא שהוא חייב מדר' יוחנן דאמר (כתובות קא): חייב אני לך מנה חייב, כלומר אע"פ שלא היה חייב לו. וקי"ל כריו"ח. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע בחו"מ (סי' מה ס"ג) וז"ל, הודאה בחתם ידו והשטר בגופן של עכו"ם, והדבר ברור שאינו יודע לקרות ויש עדים שחתם עד שלא קראו, מ"מ מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו. ע"כ. וכן ראיתי עוד להכנה"ג אה"ע (סי' 10 הגב"י אות לט) שכ', דמ"ש מהר"ם דשומעין לו היינו דוקא בכתובה דעדים קא מחייבי ליה, אבל כשהוא עצמו חותם, אגן מחייבין ליה, דהא ודאי חזקה היא דלא חתים עד ידיע מאי דאכתיב עליה. א"נ גמר בדעתו להתחייב בכל הכתוב עליו. מהר"ר בצלאל בתשו' סי' כה. עכ"ל. וזה כד' התשו' המיוחסות הנ"ל. ומעתה בנ"ד נראה דלכ"ע חייב לשלם סכום הכתובה במילואה.

(ב) ובימי חרפי הייתי אומר שזהו הטעם שאנו נוהגים להחתים את החתן על הכתובה, מלבד שני העדים, כי אלמלא חתימת ידי החתן, הרי אע"פ שאנו פוסקים תמיד כהוראות מרן ז"ל, ולא מצי המוחזק לומר קים לי נגד פסק מרן. וכאן הרי פסק מרן הב"י הנ"ל בפשיטות שאין שומעין לו. מ"מ נודע שישנם אחרונים הסוברים שלא קבלנו הוראות מרן אלא מ"ש בש"ע, אבל מ"ש בב"י ובתשו' לא קבלנו. וכמו שצייד הגאון חיד"א בחיים שאל בהשמטות (דף קיט) שי"ל דדוקא דיניו בש"ע קבלו. ע"ש. גם בתשובת מהר"ם סוזין שבשו"ת חקרי לב מהדורא בתרא (חחו"מ סי' ד, דקע"ד סע"ג), כתב, שאין בנו כח להוציא מיד המוחזק ע"פ פסקי מרן בתשו', ומכ"ש ע"פ מ"ש מרן בבית יוסף דרך שקלא וטריא, ובפרט שהרב שער המים, שכמה גדולים היו בדורו, עשה מעשה היפך פסק מרן בתשובה וכו'. ע"ש. ולעומתו החקרי לב שם חולק עליו בזה, ותמך בדעת המשאת משה והנחפה בכסף שקבלנו הוראות מרן אף במ"ש בתשו'. ודלא כהשער המים. ע"ש. והנה הגם

שהמהר"ם סוזין שם (בס"ס ד דקפ"ב ע"ב) כ', והנני בפה מלא מבטל דעתי מפני דעתו דעת עליון מרן מלכא נר"ו, ודברי לעו והיו כלא היו. ע"כ. נראה שחזר לדעתו הראשונה, כי בתשו' שנדפסה בשו"ת חוקי חיים (ס"ס לט) העלה, שאנו אין לנו אלא מ"ש השער המים שלא קבלנו מ"ש מרן בתשובה. ע"ש. וזמן חתימתו על תשו' הנ"ל בשנת תקפ"ד, לאחר שישב על כסא הראשון לציון, אחרי פטירתו של החקרי לב ז"ל. (והחקרי לב נפטר ביום כב חשון תקפ"א, וכמ"ש בס' מערכי לב (דרפ"ח ע"ב). ע"ש.) וכן העלה בס' רב ברכות (דקל"ג ע"א) שמאחר שיש סוברים שלא קבלנו דברי מרן בתשו', הא ודאי דמצינן לזכות המוחזק מטעם קים לי. ע"ש. ובשו"ת כפי אהרן (חאה"ע סי' ט, דע"ה ע"ג) כ' דאנן בדין דבירושלים יתבין הלכה זו רופפת בידינו אם קבלנו הוראות מרן גם בתשו'. אולם בשאר ערי ערביסטאן קבלו הוראות מרן גם בתשו'. ושוב כתב בשו"ת כפי אהרן ח"ב (דף קנז ע"ג) שאין לסמוך עמ"ש לענין ערי ערביסטאן, כי נראה שאין שמועתו מכוונת בזה. ע"ש. וע' בשו"ת רב פעלים ח"ב (חחו"מ סי' ב). ע"ש. ויש להאריך עוד בזה ואכמ"ל. ואפי' לדברי הסוברים שקבלנו הוראות מרן גם בתשו', י"ל דמצי לטעון קים לי נגד מ"ש מרן בב"י, לפמ"ש מהר"ח פלאג' בס' כל החיים (מע' י אות נז), שהשו"ת של מרן עדיפי מהב"י, וראה ממ"ש מהר"ח (צ"ל מהר"ם ס, והוא מהר"ם סוזין בשו"ת חקרי לב הנ"ל). דמוכח דעדיף כח התשובה ממ"ש בב"י, ולכן במקום שתשו' מרן סותרת למ"ש בב"י העיקר כמ"ש בתשובה. ובסו"ד כתב סברא לזה, כי בחיבור ב"י הוא בא לאסוף כל הסברות ובדרך שקלא וטריא, משא"כ בתשובה דנחית טפי לברר הלכה למעשה. ע"ש. וכעין סברא זו כתב בתשו' הכנה"ג (חחו"מ סי' עג), שלענין הלכה אין ספק שראוי לתפוס כמ"ש מהר"י קארו בתשו' וכו', צאו וראו מ"ש הראנ"ח בתשו' ח"א (סי' קט) על מרן ז"ל שנתקבל עלינו לרב ללכת אחרי הוראותיו. ואם על דבריו שבחיבורו שהיה טרוד בפירוש דברי הטור ולאסוף כל הסברות כתב כן, כ"ש על דבריו שבתשובה שהם הלכה למעשה שבודאי דקדק בהם הרבה. וכו'. ע"ש. והובא בשו"ת ויוסף אברהם (סי' כז דף קפג ע"ב). (ובמקום אחר כתבנו בעיקר ד"ז אם התשו' עיקר יותר מהב"י. ואכמ"ל.) ועי"ל דתשו' מרן עדיפי מהב"י בזה, מכיון שיש צד לומר שהואיל והשמיט מרן בש"ע מ"ש בב"י, הדר הוא לכל חסידיו, ולא ס"ל כמ"ש בב"י. וכמ"ש החיד"א בברכי"א א"ח (סי' שב סק"ד), וז"ל, ומה שסיים (היד אהרן) דכמה מילי מייתי בב"י ואינו מביאם בש"ע והם הלכה, אנכי הרואה דמרגלא בפומיהו דרבנן בתראי דמדלא הביאו בש"ע ש"מ דלא ס"ל להלכה, ובכמה עניינים הדברים מוכיחים שהשמיטם בכונה משום דלא ברירא ליה מילתא לפסוק כן הלכה למעשה בש"ע. וכו'. וכעת לא מצאתי כלל ברור בזה בד' מרן בש"ע וכו'. ע"ש. וכן הסכים להלכה בשו"ת מעשה אברהם (חיו"ד ר"ס נא). וע"ע בשדי חמד כללי הפוסקים (סי' יג אות ה). ע"ש. ועכ"פ בדיני ממונות מיהא יכול המוחזק לטעון קים לי נגד מ"ש מרן הב"י והושמט בש"ע. וכן ראיתי להרב החרי"ף בשו"ת שערי רחמים ח"א (חאה"ע סי' יג דכ"ב ע"ד) שהעלה כן. ע"ש. וכ"כ בשו"ת פני יצחק אבולעפייא ח"ב (דף נז סע"ב) לדעת הרב משכנות הרועים והרב מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה, שיכול המוחזק לטעון קים לי נגד מ"ש בב"י. ע"ש. וכן ראיתי עוד בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאה"ע ר"ס ח) שכ', שהואיל ויש מחלוקת באחרונים אם קבלנו דעת מרן במ"ש בב"י, או לא קבלנו אלא מ"ש בש"ע בלבד, לכן הבעל יכול לטעון קים לי כמ"ד שלא קבלנו אלא רק מה שפסק בש"ע. ע"ש. ומעתה י"ל דחתימת העדים בלבד על הכתובה לא סגי, דשמא יטעון שלא הבין מ"ש בכתובה, ויאמר קים לי היפך מ"ש מרן בב"י, כיון שמהר"ם סובר ששומעים לו, ואף הרשב"א נסוג אחור מפני שהורה זקן מהר"ם ז"ל. אשר על כן כשיחתום על הכתובה בחתימת ידו, שוב אין לו שום פתחון פה לבקש תואנות לפטור עצמו מכל שעבודי הכתובה, שהרי פסק מרן להדיא בש"ע ח"מ (סי' מה ס"ג) שאם חתם בחתימת ידו אין לו שום מקום פיטור. ולא מצי טעין קים לי היפך פסק מרן בש"ע בלי חולק.

(ג) אולם אחרי שובי ניחמתי כי מצאתי עוד למרן בש"ע ח"מ (סי' סא סי"ג) שכל ז"ל, מי שטען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים אין שומעים לו. ע"כ. הא קמן דמרן פסק להדיא כמ"ש בב"י אה"ע לדינא. וממילא אף בחתימת עדים בלבד (מבלי חתימת ידי החתן) אינו יכול לטעון קים לי היפך פסק מרן בש"ע. ומה מאד תמהתי על הגאון מהר"ד חזן בס' ישרי לב האה"ע (מע' כ אות ו), שאחר שהביא מחלוקת מהר"ם והרשב"א בדין זה, והביא עוד מ"ש הדבר משה ח"ב (סי' סט), שהרשב"א חזר בו והסכים לדעת מהר"ם, ממה שסיים אבל מה אעשה

שכבר הורה זקן וכו'. וסיים ע"ז, ולענין דינא אין ספק דהמוחזק יכול לומר קים לי כמהר"ם ודעימיה ונפטר. וכ"כ עוד בספרו ייטב לב (דף נו סע"א). ע"ש. ואשתומם על המראה, שמאחר שמרן בש"ע ח"מ פסק להדיא דלא כמהר"ם, איך כתב שאין ספק שהמוחזק יכול לטעון קים לי כמהר"ם, והרי הדבר פשוט דלדין לא מצי לטעון קים לי היפך פסק מרן בש"ע. ומה גם שמר אביו הגאון חקרי לב ס"ל דהכי נקטינן גם כלפי דברי מרן בתשובה ובב"י. והרי כבר פסק לנו מרן בב"י בנ"ד היפך דעת מהר"ם. וע"ע בישרי לב חו"מ (מע' ק אות כד). ובשו"ת תעלומות לב ח"ג בקונט' הכללים (דק"ט ע"ד). ע"ש. (ופשוט שאין זה ענין למ"ש הרמ"א בהגה בחו"מ (סי' קכו סי"ג), שאפי' אם נתן לו כתב ידו נאמן לומר טעיתי במגו דפרעתי. דשאני התם שאינו מכחיש דבר על גוף הכתב ידו, אלא שאומר שהיה ד"ז בטעות שחשב שמגיע לו, ומכיון שיש לו מגו שפיר נאמן. משא"כ הכא. וק"ל. וע' בשו"ת שער אשר קובו (חחו"מ סי' כא). ואכמ"ל.)

(ד) ובאמת דמ"ש הרשב"א בסו"ד, ומה אעשה שכבר הורה זקן וכו', לא משום שחזר בו מסברתו הראשונה, כמ"ש הדבר משה הנ"ל, אלא שמאחר שהורה זקן לא רצה לאהדורי עובדא, אבל לעולם עודנו עומד בסברתו. וכדמוכח להדיא בב"י חו"מ (סי' סא מחודש טז) שכל ז"ל, וכתב עוד הרשב"א בתשו' (סימן תרכט), על מי שטען וכו', וששאלו להרמ"ה והשיב ששומעין לו. והוא ז"ל השיב שאין שומעין לו. עכ"ל. אלמא שלא היתה בזה שום חזרה מדעתו הראשונה. הן אמת כי בתשו' הרשב"א שהובאה בב"י חו"מ (סי' קמז מחודש א) כ', ועוד שטענה יפה היא מה שאמרה שלא הבינה בכך ולא שמעה, דאנן סהדי שאין כלה מרגשת במה שכתוב בכתובתה בכיו"ב, וסומכת היא בכך על אחרים. ואם מפני שחתמו עליה העדים, אין בכך כלום, דעדים לאו אכולה מילתא קא מסהדי. ע"ש. כבר עמד ע"ז מהר"י הלוי (סי' נז). והובא בכנה"ג (סי' קמט הגב"י אות ח). ותירץ הכנה"ג דשאני נידון הרשב"א (סי' תרכט) שהוא טוען בעיקר החיוב והתנאים, ומסתמא לא חתמו העדים אם לא ע"פ המתחייב, אבל הכא שההפרש הוא רק במצרי השדה בהא י"ל שלא הרגישה בכך. א"נ דוקא בכלה כ"כ הרשב"א דאנן סהדי שאינה מרגישה במ"ש בכתובתה, אבל בעלמא אינו נאמן. ע"ש. וכ"ה בשו"ת דבר משה ח"א (חאה"ע סי' מד). ורמזם הרב ישרי לב שם. ולפ"ז ג"כ לא חזר בו הרשב"א מפני סברת רבינו מאיר. וע' בכנה"ג אה"ע (סי' סו הגב"י אות לח), שכל שאף רבינו מאיר לא כל דשומעין לו, אלא בכתובה שהיו בה תנאים וטען שלא הבינים יפה אבל בסך הכתובה שהוא עיקר החוב אף הר"מ מודה שאין שומעין לו. מהר"ם די בוטון סי' לה. ע"ש. ולפ"ז יש ג' סוגים, סוג א' בעיקר סך הכתובה דלכ"ע לא מהימן. סוג ב' כשיש ענינים אחרים הכלולים בכתובה כגון מצרי השדה שגם הרשב"א מודה ששומעין לו. וסוג ג' בתנאים שבשטר דלהר"מ נאמן, ולהרשב"א אינו נאמן. ומ"מ אף במצרי השדה וכיו"ב לא אמר כן הרשב"א אלא בכגון כלה דאנן סהדי שאינה מרגישה, משא"כ אינשי דעלמא. (והנה בס' ישרי לב שם הבין דמהר"ם שהזכיר הרשב"א כאן, הוא מהר"ם בר ברוך, וציין למ"ש בתשו' מיימוני (הל' אישות סי' ג). אולם בב"י (סי' סא) כ' שהוא הרמ"ה. ודו"ק.) ובעיקר מה שנהגו להחתים את החתן על הכתובה, כבר כ' בשו"ת חוט המשולש (טור השלישי סי' א) שהוא תיקון גדול שאם לא ימצאו לקיים חת"י עדי הכתובה, וימצאו עדים לקיים חתימת החתן, הרי היא כאילו נתקיימה, ואינו נאמן לומר פרעתי, וגובה מן היורשים ומן הלקוחות, כדין שטר מקויים. ושכן דעת הרשב"ץ. ע"ש. וכ"כ בס' נזה שולח (הל' כתובות אות ה). ע"ש. +/מלואים/ ע' שם חדש בהקדמה ח"א (ד"ב ע"ד). ומנחת החג ח"א (חחו"מ סי' ח). ובעיקר הנידון בחותם על השטר, וטוען שלא קראו, והמסתעף בזה, ע' בשו"ת חמדת משה (סי' קלח) מה שהאריך בזה. ואכמ"ל. + ובס' נהר מצרים (דף קצב ע"ב) הוסיף, שביותר יש ליזהר בזה"ז שע"פ משפטי הערכאות הוא בריא בחיובא כשהחתן חותם בכתב ידו וכו'. ע"ש.

(ה) מסקנא דדינא שעל החתן לפרוע כל סכום הכתובה במילואו, ואינו נאמן לומר שלא ידע מה נאמר בכתובה, ובפרט שלפ"ד המהר"ם די בוטון אף מהר"ם יודה לחייבו בזה. והנלע"ד כתבתי.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרויקט השו"ת - אונ' בר-אילן**